

DOI

Stručni članak

Professional paper

Primljeno 26. 06. 2023.

Prof. dr. sc. Amina Pehlić

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
amina.pehlic@gmail.com

Amina Odobašić, MA

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
amina.odobasic.95@gmail.com

Prof. dr. sc. Anela Hasanagić

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
anela315@gmail.com

**DESKRIPCIIJA KOMUNIKACIJSKIH FUNKCIJA KOD
DJECE PREDŠKOLSKOG UZRASTA**

Sažetak

Cilj ovog rada bio je da se istraže komunikacijske funkcije djece predškolskog uzrasta te da se na osnovu njihovog opisa izvrši klasifikacija. Istraživanje je urađeno na osnovu kvalitativne analize audio-vizuelnih zapisa dječijeg govora snimljenog u usmjerenim i slobodnim vrtičkim aktivnostima.

Brojna ranija istraživanja bila su usmjerena na razvojni tok javljanja komunikacijskih funkcija, što je posebno značajno ukoliko je cilj otkrivanje odstupanja od tipičnog dječijeg razvoja. Fokus ovog rada nije bio na razvojnem toku javljanja komunikacijskih funkcija, već njihova deskripcija u ukupnom uzorku djece uzrasta od 3 do 6 godina.

Prema istraživačkim rezultatima, komunikacijske funkcije djece predškolskog uzrasta (dobi 3 do 6 godina) klasificirane su u sljedeće kategorije i potkategorije: 1) referencijalna (odgovaranje, komentiranje i postavljanje pitanja); 2) ekspresivna (izražavanje); 3) interakcijska (pozdravljanje, dozivanje / obraćanje i usmjeravanje pažnje) i 4) regulacijska funkcija (usmjeravanje ili kontroliranje sagovornika).

Zaključeno je da komunikacijske funkcije predškolske djece u osnovi odgovaraju, odnosno mogu se identificirati u komunikacijskim funkcijama odraslih.

Ključne riječi: komunikacijske funkcije, klasifikacija, predškolski uzrast

UVOD

Pored sintagme *funkcije komunikacije* ili *komunikacijske funkcije*, u sličnom ili istom značenju u literaturi se koriste i sintagme *funkcije jezika* i *funkcije govora*, a odnose se na pragmatičku ulogu ili svrhu komunikacije, jezika i govora, tj. šta se njihovom upotrebom postiže ili želi postići u stvarnosti.

Pojmovi *jezik*, *govor* i *komunikacija* međusobno se razlikuju iako se često kontekstualno prepliću, podrazumijevaju ili poistovjećuju. Odnos između ovih pojmova, u kontekstu razvoja djeteta, Ljubešić i Capanec (2012: 36) predstavile su preko piramide razvoja komunikacije, jezika i govora (Slika 2).

Slika 2. Razvojna piramida razvoja komunikacije, jezika i govora (Ljubešić i Capanec, 2012: 36)

Komunikacija je temelj usvajanja jezika i razvoja govora: a) jezik se uči u komunikaciji, b) govor je jedno od sredstava koja koristimo u komunikaciji, c) razvojna ekspanzija jezično-govornih sposobnosti nastaje nakon što dijete nauči kako porukom utjecati na pažnju druge osobe, tj. nakon što su usvojene osnove komunikacije (Ljubešić i Capanec, 2012: 36).

Rani komunikacijski razvoj poklapa se s periodom ranog djetinjstva (od rođenja do šest godina) i obuhvata *predjezičko* (od rođenja do pojave prve riječi) i *jezičko razdoblje* (od pojave prve riječi do šest godina). U predjezičkom razdoblju dijete komunicira pomoću neverbalnih znakova (pedsimboličkih komunikacijskih sredstava: gesta, mimike, vokalizacije, usmjerenosti pogleda), a u jezičkom razdoblju pomoću verbalnih znakova (simboličkih komunikacijskih sredstava: riječi, odnosno rečenica). Značajan razvojni prijelaz u komunikaciji djeteta jeste prelazak sa *predintencijske* na *intencijsku* komunikaciju (oko 9. mjeseca) (Ljubešić i Capanec, 2012: 36-37). Odrasli prirodno komuniciraju s djetetom od samog rođenja, obraćaju mu se, šalju poruke verbalne (jezičke) i neverbalne (gest, mimika). U početku je ta komunikacija jednosmjerna, odrasli je pošiljalac poruka, a dijete primalac. Ubrzo dijete počinje da odgovara na poruke, npr. guče (proizvodi pjevajuće vokale, artikulacijski prilično neodređene), ili pruža ruke (ako mu se ponudi igračka) i sl., što znači da je i dijete postalo aktivni učesnik u komunikaciji, koja sad postaje recipročna. Međutim, dijete još uvijek ne komunicira intencijski, tj. s namjerom da prenese poruku. Naime, u razdoblju predintencijske komunikacije dijete još nije naučilo namjerno slati poruke okolini, već odrasli na osnovu njegovog ponašanja „čitaju“ poruke koje ono šalje (npr. dijete plače – gladno je i sl.). S vremenom dijete nauči da svojim ponašanjem može utjecati na ponašanje drugih osoba (naprimjer shvati da će mu majka prići, uzeti ga u naručje i sl. ako zaplače). Tog momenta kad dijete shvati da može utjecati na promjene u ponašanju osoba koje ga okružuju i kad počne komunicirati s određenim ciljem, tj. namjerom da prenese poruku, njegova komunikacija postaje intencijska. Budući da se to dešava prije nego što počne govoriti (u predverbalnom razdoblju), dijete koristi različite neverbalne znakove, tj. komunikacijska sredstva (plač, usmjerenost pogleda, gest, mimiku i sl.) kako bi prenijelo poruku.

Bates, Camaioni i Volterra (1975; prema Wetherby, Cain i Walker, 1988: 240) na osnovu longitudinalnog istraživanja troje djece opisali su tri faze u nastanku komunikacije koristeći terminologiju iz teorije govornog čina Austina (1962) (perlokucija, ilukucija i lokucija). Beba se od rođenja nalazi u *perlokucionoj fazi* – ima sistematski, ali nenamjerno utjecaj na slušaoca. U dobi od oko 9 mjeseci, dijete počinje namjerno koristiti gestove i vokalizacije kako bi utjecalo na druge osobe, što ukazuje na prelazak u *ilokucionu fazu*. Sa otprilike 13 mjeseci dijete ulazi u *lokucionu fazu*, kad počinje koristiti govor za namjernu komunikaciju. Pojava namjerne komunikacije (oko 9. mjeseca) važna je prekretnica u komunikacijskom razvoju djeteta nakon čega se otvara prostor za istraživanje komunikacijskih funkcija – za koje sve svrhe dijete komunicira, odnosno šalje poruke.

Pored osnovne, funkcije sporazumijevanja, autori izdvajaju i brojne druge funkcije jezika. Prema Radovanoviću (1986: 71), na funkcionalnu polivalentnost jezika među prvima skrenuo je pažnju psiholog Karl Biler (Bühler) tridesetih godina 20. st., navodeći tri osnovne funkcije jezika: a) *reprezentativnu* (zastupa neku „realnost“); b) *ekspresivnu* (iskazuje „govornika“) i *apelacionu* (podstiče „sagovornika“). Mnogi su autori kasnije preuzeli ovu podjelu, dalje je razrađivali, na različite načine predstavljali ili su nudili nove podjele, tako da ih danas ima toliko da bi se mogla izvršiti i tipologizacija samih podjela (npr. sa lingvističkog, pragmatičkog, sociološkog i dr. stanovišta). Jedna od raširenijih jeste podjela koju je ponudio lingvista Roman Jakobson (Radovanović, 1986: 73-77; Katnić-Bakaršić, 2001: 15-19; Bugarski, 1966: 41-43), koji na osnovu komunikacijske šeme¹ izdvaja šest funkcija jezika, od kojih svaka odgovara jednom

¹ Prema navedenoj šemi, elementi komunikacije su: a) *pošiljalac* poruke – govornik, pisac, enkoder, adresant; b) *primatelj* poruke – slušalac, čitalac, dekoder, adresat, interpretator; c) *kanal* – medij, prenosilac poruke, svako sredstvo ili put kojim se poruka prenosi ili protječe od pošiljaoca do primaoca: zrak, radio, TV, telefon, knjiga, novine i sl.; d) *kod* – jezik, znakovni sistem koji služi za sporazumijevanje; može biti i nejezički (neverbalni); e) *referent* – stvarnost, odnosno „tema“ o kojoj se saopćava; f) *poruka* – informacija koja se prenosi. U detaljnijoj analizi navode se još neki elementi komunikacije, od kojih treba spomenuti *kontekst* – sve ono što komunikaciju okružuje ili joj prethodi i što može utjecati na nju (Katnić-Bakaršić, 2001: 15; Radovanović, 1986: 53-70).

elementu komunikacijskog procesa: 1) *referencijalna* (predmetna, denotativna, kognitivna, saznajna, saopćavajuća) funkcija – usmjerena je na referent poruke (predmet, temu). Ona je najčešća funkcija svake poruke, jer je prema njoj zadatak jezika da prenese tačnu, objektivnu informaciju o referentu (npr. izražena je u poruci: *Rana komunikacija se dijeli na predintencijsku i intencijsku na osnovu kriterija postojanja namjere u poruci koju dijete šalje*); 2) *ekspresivna* (emotivna, konotativna, lična, personalna) funkcija – usmjerena je na pošiljaoca poruke. Prema njoj zadatak jezika jeste da izrazi subjektivni stav govornika prema sadržaju poruke, njegova osjećanja, stavove i sl. (npr. *Ta ti haljina divno stoji!*); 3) *konativna* (apelativna) funkcija – usmjerena je na primaoca poruke. Cilj je da se djeluje (apelira) na primaoca poruke, da se kod njega izazove neka reakcija, da se djeluje na njegova osjećanja, da ga se uvjeri u nešto (npr. prodavač kaže mušteriji: *Odijelo vam lijepo stoji, a nije ni skupo!*); 4) *fatička* (kontaktna, interakcijska) funkcija – usmjerena je na kanal, tj. na kontakt između pošiljaoca i primaoca poruke. Izražena je u svakodnevnim razgovorima kojima nije cilj prenošenje informacije, već uspostavljanje, održavanje ili prekidanje komunikacije (npr. ovu funkciju imaju pozdravi na početku i na kraju komunikacije, ili provjeravanje komunikacijske veze: *Dobro jutro, kako ste?*; *Halo, čujemo li se?*; *Prijatan dan, vidimo se sutra!*); 5) *metajezička* (metalingvistička) funkcija – usmjerena je na kôd (jezik). Cilj je da se obezbijedi pravilno razumijevanje poruke. Ova se funkcija, naprimjer, realizira u naknadnim objašnjenjima u zagradama, ispod ili na kraju teksta, kurzivom napisanom riječju (čime se skreće pažnja na pomjereno značenje te riječi), definicijama, tj. kada jezikom objašnjavamo jezik – značenje izrečenog (npr. *Jezik je sistem znakova koji služi za sporazumijevanje*) i 6) *poetska* (estetska) funkcija – usmjerena je na poruku, odnosno poruka je usmjerena na samu sebe. Cilj je da se poruka dotjera. Dominantna je u književnosti, ali javlja se i u drugim tipovima tekstova (publicističkim, reklamnim i sl.). Bugarski (1996: 38-41) osim ovih navodi još neke funkcije jezika, npr.: *ludičku* – funkcija igre, poigravanja jezikom (prisutna u brojalicama, zagonetkama, akrostihovima, anagramima i sl.); *magijsku* – funkcija kojom se jeziku pripisuje posebna moć upravljanja okolinom i određenim pojavama (molitve, kletve, bajalice i sl.); *funkciju olakšanja* – služi kao ventil za otpuštanje

suviše ili nepotrebne emocionalne energije (psovke, svađa, uzvici); *pragmatičku* ili *izvođačku funkciju* – kada se samim jezičkim iskazom izvodi čin koji se njime izriče (*Proglašavam vas mužem i ženom!*) itd. Iako se, uglavnom, može odrediti dominantna funkcija jezika u određenoj poruci, ona najčešće nije jedina, već dolazi zajedno s drugim funkcijama, manje ili više zastupljenim.

S obzirom na dječiji govorno-jezičko-komunikacijski razvoj autori, također, izdvajaju brojne funkcije jezika, govora ili komunikacije i nude različite klasifikacije. Naprimjer, Bates i saradnici (1975; prema Brinck, 2004) komunikacijske funkcije djece podijelile su u dvije kategorije (*imperativne* i *deklarativne*), Bruner (1981; prema Wetherby, Cain i Walker, 1988) u tri (*regulacija ponašanja, društvena interakcija* i *zajednička pažnja*), Dore (1973, 1974, 1975; prema Barret, 1981) u devet (*imenovanje, ponavljanje, odgovaranje, traženje aktivnosti, traženje odgovora, dozivanje, pozdravljanje, protestiranje* i *vježbanje / jezika/*), Wetherby i saradnici (1988) u 12 u okviru tri kategorije (a. regulacija ponašanja: *traženje predmeta; traženje aktivnosti; protestiranje*; b. socijalna interakcija: *traženje socijalne rutine; pravljenje važnim; pozdravljanje; dozivanje; uvažavanje; traženje dozvole*; c. združena pažnja: *komentiranje; traženje informacija; razjašnjavanje*), Dale (1980; prema Barret, 1981) u 13 (*imenovanje predmeta; imenovanje obilježja; komentiranje predmeta, događaja ili obilježja; označavanje vremena; traženje prisutnog predmeta ili aktivnosti; traženje odsutnog predmeta; traženje informacije; izražavanje nepostojanja ili odsutnosti predmeta; odbijanje predmeta ili aktivnosti; odbijanje prijedloga, potvrđivanje prijedloga; traženje pažnje i pozdravljanje*) itd. Božić i Cepanec (2020: 34) ističu da je izazov kako kategorizirati ove funkcije te da ne postoji jedna univerzalna i općeprihvaćena njihova podjela. Također, navode podjelu komunikacijskih funkcija na rane (do 18 mjeseci života) i kasne (poslije 18 mjeseci). Carpenter, Mastergeorge i Coggins (1983; prema Božić i Cepanec, 2020: 33) još su 1983. godine na osnovu longitudinalnog istraživanja djece dobi 8-15 mjeseci zabilježili da u tom ranom razdoblju djeca komuniciraju s *funkcijama protestiranja / odbijanja, zahtijevanja radnje, zahtijevanja predmeta, komentiranja radnje, komentiranja predmeta* i *odgovaranja*. Daljim komunikacijskim razvojem djeca nastavljaju koristiti rane funkcije na složeniji i kompetentniji način,

što rezultira razvojem kasnih funkcija. Božić i Capanec (2020: 33-35) navode da se kasnim funkcijama općenito smatraju: *funkcija komentiranja, funkcija traženja informacija, funkcije diskursa i funkcija ostvarivanja humora*. Funkcija komentiranja javlja se rano i dominantna je funkcija u cijelom ranom i predškolskom period, s tim da se teme dječijih komentara vremenom mijenjaju i usložnjavaju, od komunikacije o radnjama, preko komunikacije o predmetima, do komunikacije o ljudima, događajima i apstraktnim sadržajima. Funkcija traženja informacija može se pratiti proučavanjem razvoja dječijih pitanja. Funkcije diskursa (funkcija razgovora i pripovijedanja) javljaju se nešto kasnije jer zahtijevaju apstraktno mišljenje, teoriju uma i prilagođavanje jezika socijalnoj situaciji. Funkcija ostvarivanja humora smatra se još složenijom – u svom pravom obliku humor se ostvaruje oblikovanjem samostalno osmišljenih šala nakon četvrte godine (Hoicka i Akhtar, 2012; prema Božić i Capanec, 2020: 35).

Brojna istraživanja dječijeg komunikacijskog razvoja bila su usmjerena na razvojni tok javljanja komunikacijskih funkcija, što je posebno značajno ukoliko je cilj otkrivanje odstupanja od tipičnog dječijeg razvoja. Predmet ovog rada nije razvojni tok javljanja komunikacijskih funkcija, već njihova deskripcija u ukupnom uzorku djece (dobi od 3 do 6 godina).

METOD

Cilj ovog rada je da se istraže komunikacijske funkcije djece predškolskog uzrasta (od 3 do 6 godina) te da se na osnovu njihove deskripcije izvrši klasifikacija. Krenulo se od pretpostavke da komunikacijske funkcije predškolske djece u osnovi odgovaraju komunikacijskim funkcijama odraslih.

Istraživanje je urađeno na osnovu kvalitativne analize audio-vizelnih zapisa dječijeg govora snimljenog u usmjerenim i slobodnim vrtičkim aktivnostima.

U obradi podataka korištena je kvalitativna analiza teksta s ciljem sažimanja, strukturiranja i tumačenja empirijske građe. Osnova analize je postupak klasifikacije i oblikovanja apstraktnih pojmova iz zapisa. Postupak obrade empirijskog materijala utemeljen je na principima kvalitativne metode prema Mesec (1998) i Mayering (1995).

Također, korištena je i metoda videografije – analizirani su videosnimci naturalističkog ponašanja djece u usmjerenim i slobodnim aktivnostima, pri čemu su djeca snimana „na terenu“, dok su obavljala svoje uobičajene aktivnosti (Knoblauch, 2012: 252).

S ciljem organiziranja podataka, proveden je postupak kodiranja realiziran kroz sljedeće postupke: priprema za kodiranje, određivanje kodova prvog reda (ključnih riječi kojima se objašnjava kontekst), pripisivanje kodova (značenja) empirijskoj građi, pridruživanje srodnih kodova u kategorije i analiza značenja pojmova i kategorija. Naime, audio-vizuelni snimci su pregledani, zapisani su svi dječiji verbalni iskazi, opisan je kontekst u kojem se iskaz realizira, utvrđena funkcija svakog iskaza, odnosno više funkcija u slučaju funkcionalno polivalentnih iskaza. Zatim je urađena njihova klasifikacija u kategorije polazeći od klasifikacije funkcija jezika odraslih na šest kategorija (referencijalna, ekspresivna, konativna, fatička, metajezička i poetska). U okviru svake kategorije na osnovu značenjske srodnosti prepoznate su i klasificirane potkategorije.

Istraživački uzorak činilo je ukupno 51 dijete (od 3 do 6 godina), i to: 29 djece iz PPU „Pčelica i med“ Kakanj i 22 djece iz PPU „Mala tratinčica“ Zenica. Prema uzrasnim grupama, učestvovalo je 15 djece dobi 3-4 god.; 24 djece dobi 4-5 god. i 12 djece dobi 5-6 god.

U PPU „Pčelica i med“ Kakanj snimanje usmjerenih i slobodnih aktivnosti u svrhu ovog istraživanja provedeno je u periodu od 06. 02. 2023. do 10. 02. 2023. godine. Iz PPU „Mala tratinčica“ Zenica za ovo istraživanje iskorišteni su audio-vizuelni snimci usmjerenih aktivnosti nastali u maju 2020. god. za potrebe studentske prakse, kada studenti zbog epidemije koronavirusa nisu mogli obavljati praksu u vrtiću. Ukupno je obrađeno 8 snimaka usmjerenih aktivnosti prosječnog trajanja 20 minuta, i 23 kraća snimka slobodnih aktivnosti.

REZULTATI SA DISKUSIJOM

Na osnovu rezultata istraživanja izdvojene su sljedeće kategorije i potkategorije komunikacijskih funkcija predškolske djece (Tabela 1):

1. *Referencijalna* (predmetna, saopćavajuća, sazajna, informativna, denotativna):
 - *odgovaranje* (potvrđivanjem; negiranjem; davanjem konkretne informacije; dovršavanjem odgovora sagovornika; na osnovu zahtjeva aktivnosti, odnosno prijedloga ili zahtjeva sagovornika; ispravljanjem odgovora, vlastitog ili sagovornikovog)
 - *komentiranje* (radnje ili objekta)
 - *postavljanje pitanja* (radi dobijanja informacije)
2. *Ekspresivna* (lična, emotivna, afektivna, konotativna)
 - *izražavanje* (vlastitih osjećaja – zadovoljstva ili nezadovoljstva; vlastitih želja; kreativnosti; slaganja ili neslaganja s nekim ili nečim – protestiranje i sl.),
3. *Interakcijska* (kontaktna)
 - *pozdravljanje* (pri susretu; rastanku; početku zajedničke aktivnosti)
 - *dozivanje / obraćanje*
 - *usmjeravanje pažnje* (na radnju ili objekt)
4. *Regulacijska* (apelativna)
 - *reguliranje (usmjeravanje) ili kontroliranje sagovornika.*

Tabela 1.

Komunikacijske funkcije predškolske djece

Kategorije / Funkcije	Potkategorije	Primjeri iz istraživačkog korpusa
I. Referencijalna (predmetna, saopćavajuća, sazajna, informativna,	Odgovaranje: a. potvrđivanjem	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Da.</i> Odgovor na pitanja odgajateljice: „Jeste li se naspavali, oprali zubiće? Jeste li spremni da se danas dobro zabavimo?“ – <i>Tu sam (Prisutan, Tu).</i> Djeca, jedno po jedno, odgovaraju dok ih odgajateljica proziva.

	b. negiranjem	<p>– <i>Nijeee.</i> Odgovor na pitanje odgajateljice: „Je li vam hladno?“</p>
	c. davanjem konkretne informacije	<p>– <i>Poprilično.</i> Odgovor na pitanje odgajateljice: „Jeste li spremni da se danas dobro zabavimo?“</p> <p>– <i>Veliki!</i> Odgovor na pitanje odgajateljice: „Kakav rep ima vjeverica?“</p> <p>– <i>Februar.</i> Odgovor na pitanje odgajateljice: „Da li neko zna koji je sada mjesec?“</p> <p>– <i>Upomoć!</i> Odgovor na pitanje odgajateljice: „Kada nas neko juri, šta onda kažemo?“</p> <p>– <i>Mrava i bubu.</i> Odgovor na pitanje odgajateljice: „Koje insekte vi poznajete?“</p>
	d. dovršavanjem odgovora sagovornika	<p>– <i>Medo.</i> Odgovor na pitanje odgajateljice: „Da li je majmun, ili neki opasni me..., me..., me...?“</p>
		<p>– <i>Jedan, dva, tri...</i> Dok ostali posmatraju, jedan dječak pravi čučnjeve i broji, prema postavljenom zadatku.</p> <p>– <i>Ponedjeljak, utorak, srijeda, četvrtak...</i> Odgovor prema zahtjevu odgajateljice: „Prvo ćemo ponoviti dane u sedmici!“</p> <p>– <i>Januar, februar...</i> Odgovor na zahtjev</p>

	<p>e. prema zahtjevu aktivnosti, odnosno prijedlogu ili zahtjevu sagovornika</p>	<p>odgajateljice: „Dobro, hajdemo sad ponoviti mjesece u godini!“</p> <p>– <i>Proljeće, ljeto, jesen, zima.</i> Odgovor na zahtjev odgajateljice: „I, hajdemo ponoviti četiri godišnja doba!“</p> <p>– <i>Trči, trči, trčuljak.</i> <i>Njiše, njiše, mišuljak.</i> <i>Želi trčuljak da uhvati mišuljak.</i> Djeca u horu ponavljaju stihove za odgajateljicom.</p> <p>– <i>Trči, trči, trči, trči vjeverica,</i> <i>nosi, nosi, nosi lješnjik mal.</i> <i>Ona traži, ona traži drugove</i> <i>da sa njima podijeli svoj dar....</i> Djeca u horu sa odgajateljicom kazuju stihove prateći audiosnimak pjesme.</p> <p>– <i>Ljuske su počele pucati i mali pačići su se polahko izvlačili van. Prošlo je nekoliko sati prije nego što je jedan pačić odlučio izaći iz ljuske.</i> Djevojčica, prema zadatku u centru za razvoj govora, gledajući u slikovnicu, priča priču o Ružnom Pačetu.</p> <p>– <i>Ja sam išla s babom na Smetove. Nije bio snijeg, bilo je sunce i otopio se snijeg...</i> Djevojčica priča, prema prijedlogu odgajateljice da neko ispriča kako je proveo vikend.</p> <p>– <i>Leptir</i> Odgajateljica priča priču, malo zastane, djeca dopunjavaju tekst: „Kada je izašla iz te kućice koju je napravila, postala je lijepi, šareni _____.“</p>
--	--	---

		Dakle, ovo je bila priča o tome kako gusjenica postane _____).“
f. ispravljanjem odgovora, vlastitog ili sagovornikovog		– <i>Dvadeset jedan.</i> Dijete ispravlja odgovor drugog djeteta koje je na pitanje odgajateljice: „Koliko smo rekli da vas ima?“, odgovorilo: „Dvadeset dvoje“.
Komentiranje:		
a. radnje ili objekta		– <i>Jednom je moj babo vidio u travi u šumi lisicu.</i> Komentar dječaka u toku usmjerene aktivnosti u vezi sa likom koji se spominje u priči. – <i>Vjeverica jede žir i orah.</i> Komentar dječaka u toku zajedničke aktivnosti koju vodi odgajateljica: sastavljanje slova ž, i, r u riječ žir. – <i>Ja sam alergična na pčele.</i> Djevojčica izjavljuje u toku razgovora sa odgajateljicom o pčelama. – <i>Meni se još nije osušilo ljepilo.</i> Djevojčica komentira nakon što je završila aktivnost lijepljenja u centru aktivnosti.
Postavljanje pitanja:		
a. radi dobijanja informacije		– <i>Šta vi tu radite?</i> Pitanje dječaka usmjereno prema drugoj djeci koja se igraju u slobodnim aktivnostima. – <i>A jesam li ja tad bila?</i> Pitanje djevojčice nakon pitanja odgajateljice: „Gdje je ono bilo Svjetsko prvenstvo?“ – <i>Je li ovo košnica za pčele?</i>

		Djevojčica pita odgajateljicu koja je donijela improviziranu košnicu kao radno-igrovno sredstvo.
II. Ekspresivna (lična, emotivna, afektivna, konotativna)	Izražavanje: a. vlastitih osjećaja (zadovoljstvo, nezadovoljstvo i sl.)	– <i>To, too...</i> Reakcija na informaciju odgajateljice: „Za ručak vam je danas, drugari, riža sa piletinom.“ – <i>Tooo, tooo.</i> Dječak izražava zadovoljstvo jer je izabrao karticu za centar koji mu se sviđa. – <i>Iuu, iuu, iuu...</i> Djevojčica se igra, gura auto i oponaša njegov zvuk.
	b. vlastitih želja	– <i>Hoću i ja.</i> Kaže djevojčica koja želi da boji crtež sa ostalima.
	c. kreativnosti	– <i>Trči, trči, trčalica, Juri, juri, juralica.</i> Dječak kazuje svoje stihove, a na prijedlog odgajateljice da djeca za radnju i likove koji se spominju osmisle slične stihove: Juri, juri, juruljak / Trči, trči, trčuljak... – <i>Lukuljak! Pošto je lisica lukava, ona može biti Lukuljak!</i> Dječak osmišljava ime za lisicu poput drugih imena u pjesmi – Mišuljak i Trčuljak, a na prijedlog odgajateljice da djeca osmisle stihove za radnju i likove koji se spominju. – <i>Može biti i Lukavo!</i> Drugi dječak dodaje svoj prijedlog kao odgovor na prethodni zadatak.

	d. slaganja / neslaganja (protestiranje)	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Teta, Mera meni ne da!</i> Dječak protestuje jer mu djevojčica ne dozvoljava da i on učestvuje u aktivnosti. – <i>Teta, teta, Nadir nam sve obara!</i> Djevojčica protestuje zbog dječaka koji im smeta u igri.
III. Interakcijska (kontaktna)	Uspostavljanje, održavanje ili prekidanje komunikacije:	
	a. pozdravljanjem (pri susretu, na rastanku ili na početku zajedničke aktivnosti)	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Dobro jutro!</i> Djeca u horu odgovaraju na pozdrav odgajateljice: „Dobro jutro, drugari!“ – <i>Doviđenja!</i> Dijete odgovara odgajateljici na njen pozdrav pri odlasku kući.
	b. dozivanjem / obraćanjem	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Teto, teto!</i> Dječak doziva tetu, da joj nešto kaže. – <i>Hej, Uma, Uma!</i> Dječak doziva djevojčicu i pokazuje joj svoju sličicu. – <i>Hej, hej!</i> Dječak doziva djevojčicu da joj skrene pažnju kako bi je zatim pozvao da se zajedno igraju.
c. usmjeravanjem pažnje (na radnju ili objekt)	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Teta, vidi ovo!</i> Djevojčica sa oduševljenjem pokazuje sjajnu mašnicu na svojoj majici. – <i>Mene ništa ne boli.</i> Djevojčica izjavljuje nakon što je njena drugarica rekla da je boli dok rade vježbu zatezanja tabana rukama. 	

<p style="text-align: center;">IV. Regulacijska (apelativna)</p>	<p style="text-align: center;">Reguliranje (usmjeravanje) ili kontroliranje sagovornika</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Samo je zašilji (olovku)! Znaš, imaš ruku!</i> Djeca crtaju i boje. Djevojčica neće da pomogne i zašilji olovku, već insistira da to uradi dijete kojem treba olovka. – <i>Ne daj da te kopira!</i> Dječak insistira da jedan dječak ne gleda u crtež drugog dok crtaju u grupi. – <i>Nemoj da mi iko uzme moju...(igračku)!</i> Insistira dječak dok se igra s drugom djecom u slobodnim aktivnostima. – <i>Daj mi ruke!</i> Dječak se obraća djevojčici da mu pruži ruke da se s njom igra. – <i>Budi ozbiljan!</i> Djevojčica se obraća dječaku koji je nemiran u toku razgovora sa odgajateljicom.
--	---	---

Prema dobijenoj klasifikaciji (Tabela 1): 1. *Referencijalna* (predmetna, saopćavajuća, saznajna, informativna, denotativna) funkcija, usmjerena je na temu, predmet komunikacije i podrazumijeva tri potkategorije: a) *odgovaranje* (potvrđivanjem; negiranjem; davanjem konkretne informacije; dovršavanjem odgovora sagovornika; na osnovu zahtjeva aktivnosti, odnosno prijedloga ili zahtjeva sagovornika; ispravljanjem odgovora, vlastitog ili sagovornikovog), b) *komentiranje* (radnje ili objekta) i c) *postavljanje pitanja* (radi dobijanja informacije); 2. *Ekspresivna* (lična, emotivna, afektivna, konotativna) funkcija usmjerena je na govornika. Ovom funkcijom dijete u ulozi govornika izražava svoja osjećanja (zadovoljstva, nezadovoljstva i sl.), svoje želje, kreativnost (u okviru kreativnog osmišljavanja riječi, stihova ili teksta), slaganje ili neslaganje s nekim ili nečim (protestiranje); 3. *Interakcijska* (kontaktna) funkcija, sa tri potkategorije: a) *pozdravljanje* (pri susretu; rastanku; početku zajedničke

aktivnosti), b) *dozivanje / obraćanje* i c) *usmjeravanje pažnje* (na radnju ili objekt), usmjerena je na komunikacijski kanal – cilj je da se uspostavi, održi ili prekine kontakt sa sagovornikom; i 4. *Regulacijska* (apelativna) funkcija usmjerena je na reguliranje i kontroliranje ponašanja sagovornika.

Ovakva klasifikacija komunikacijskih funkcija predškolske djece (Tabela 1) na četiri kategorije najbliža je podjeli Jakobsona (Radovanović, 1986: 73-77; Katnić-Bakaršić, 2001: 15-19), koji je izdvojio šest kategorija. Dvije funkcije koje Jakobson izdvaja – poetska i metajezička – iako bi mogle naći svoje mjesto, u ovoj klasifikaciji nisu posebno izdvojene: a) govorni iskazi kojima bi se mogla pripisati primarno poetska (estetska) funkcija (kreativno osmišljavanje riječi, stihova, teksta) ovdje su kategorirani u ekspresivnu – izražavanje kreativnosti; b) govorni iskazi sa primarno metajezičkom funkcijom, usmjerenom na kôd (kada jezikom objašnjavamo jezik), u istraživačkom korpusu nisu identificirani, a inače bi po ovoj kategorizaciji našli svoje mjesto u okviru referencijalne funkcije, jer su usmjereni i na referent.

Ovom kategorizacijom nisu zasebno izdvojene ni funkcije komentiranja, traženja informacija, diskursa i ostvarivanja humora, koje se općenito navode kao kasne funkcije (Božić i Cepanec, 2020: 34-35). Zavisno od elementa komunikacije na koji su usmjerene, dječiji iskazi kasnih funkcija bili bi pridruženi odgovarajućoj funkciji prema dobijenoj klasifikaciji. Naprimjer, iskazi sa kasnom funkcijom ostvarivanja humora mogli bi se označiti prvenstveno ekspresivnom, funkcija traženja informacija i diskursa referencijalnom, dok bi iskazi komentiranja imali najširu lepezu moguće pripadnosti različitim kategorijama. Naime, treba imati na umu funkcionalnu polivalentnost iskaza. Naprimjer, iskazu: „Teta, vidi ovo!“ (djevojčica sa oduševljenjem pokazuje sjajnu mašnicu na svojoj majici), zavisno od namjere djevojčice može se pripisati ekspresivna (cilj je da dijete prenese svoj osjećaj zadovoljstva), interakcijska (cilj je da se uspostavi kontakt sa odgajateljicom) ili regulacijska funkciju (cilj je da se usmjeri ponašanje odgajateljice); a iskazu: „Teta, ovo mene boli!“ (djevojčica izjavljuje dok zajedno s djecom i odgajateljicom sjedi u krugu i radi vježbe zatezanja tabana rukama prema naprijed) može se pripisati ekspresivna (izražavanje osjećaja bola), referencijalna (komentiranje radnje), interakcijska (uspostavljanje kontakta s

odgajateljicom) ili regulacijska (usmjeravanje ponašanja odgajateljice promjenom aktivnosti i sl.).

Zaključno, potvrđena je pretpostavka da komunikacijske funkcije predškolske djece u osnovi odgovaraju komunikacijskim funkcijama odraslih, odnosno komunikacijske funkcije predškolske djece mogu se identificirati u komunikacijskim funkcijama odraslih.

ZAKLJUČAK

Komunikacijske funkcije (funkcije jezika / govora) odnose se na pragmatičku ulogu komunikacije, tj. šta se njome postiže ili želi postići u stvarnosti. Još od tridesetih godina 20. Stoljeća, kada se počinje isticati funkcionalna polivalentnost jezika, pa do danas nastale su brojne podjele i opisi ovih funkcija. U kontekstu dječijeg razvoja autori izdvajaju podjelu na rane (do 18 mjeseci života) i kasne komunikacijske funkcije (poslije 18 mjeseci). U ovom radu predmet istraživanja bile su kasne komunikacijske funkcije, odnosno cilj je bio da se istraže komunikacijske funkcije djece predškolskog uzrasta (u ukupnom uzorku djece dobi 3-6 godina) te da se na osnovu njihovog opisa izvrši klasifikacija.

Na osnovu rezultata istraživanja izdvojene su četiri kategorije komunikacijskih funkcija predškolske djece: a) *referencijalna* (predmetna, saopćavajuća, saznajna, informativna, denotativna), b) *ekspresivna* (lična, emotivna, afektivna, konotativna), c) *interakcijska* (kontaktna) i d) *regulacijska* (apelativna). *Referencijalna* funkcija usmjerena je na temu, predmet komunikacije i podrazumijeva tri potkategorije: a) *odgovaranje* (potvrđivanjem; negiranjem; davanjem konkretne informacije; dovršavanjem odgovora sagovornika; na osnovu zahtjeva aktivnosti, odnosno prijedloga ili zahtjeva sagovornika; ispravljanjem odgovora, vlastitog ili sagovornikovog), b) *komentiranje* (radnje ili objekta) i c) *postavljanje pitanja* (radi dobijanja informacije). *Ekspresivna* funkcija usmjerena je na govornika. Ovom funkcijom dijete u ulozi govornika izražava svoja osjećanja (zadovoljstva, nezadovoljstva i sl.), svoje želje, kreativnost (u okviru kreativnog osmišljavanja riječi, stihova ili teksta), slaganje ili neslaganje s nekim ili nečim (protestiranje). *Interakcijska* (kontaktna) funkcija, sa tri potkategorije: a)

pozdravljanje (pri susretu; rastanku; početku zajedničke aktivnosti), b) *dozivanje / obraćanje* i c) *usmjeravanje pažnje* (na radnju ili objekt), usmjerena je na komunikacijski kanal – cilj je da se uspostavi, održi ili prekine kontakt sa sagovornikom. *Regulacijska* (apelativna) funkcija usmjerena je na reguliranje i kontroliranje ponašanja sagovornika. Ovakva klasifikacija odgovara Jakobsonovoj, s tim da metajezikička i poetska funkcija nisu zasebno kategorizirane.

Potvrđena je pretpostavka da komunikacijske funkcije predškolske djece u osnovi odgovaraju komunikacijskim funkcijama odraslih, odnosno komunikacijske funkcije predškolske djece mogu se identificirati u komunikacijskim funkcijama odraslih.

Ograničenje istraživačkih rezultata: Činjenica da u istraživačkom korpusu nije identificiran nijedan iskaz sa metajezikičkom funkcijom upućuje da bi istraživanjem komunikacijskih funkcija predškolske djece trebalo obuhvatiti veći istraživački korpus (količinu audio-vizuelnog materijala, odnosno iskaza).

Interesantno bi bilo istražiti komunikacijske funkcije dvogodišnjaka u kontekstu ovdje dobijene kategorizacije.

LITERATURA

- Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Clarendon Press, Oxford.
- Barrett, M. D. (1981). The communicative functions of early child language. *Linguistics*, 19, 273-305.
- Božić, N. i Capanec, M. (2020). Razvoj komunikacijskih funkcija u djece dobi 1.5-4.0 godine. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, Vol 56, br. 1, 33-43.
- Brinck, I. (2004). The pragmatics of imperative and declarative pointing. *Cognitive Science Quarterly*, 4 (3), 429-446.
- Bugarski, R. (1996). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja.
- Katnić-Bakaršić, M. (2001). *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Knoblauch, H. (2012). Introduction to the special issue of Qualitative Research: Video-analysis and videography. *Qualitative Research*, 12(3):251-254.

- Ljubešić, M. i Cepanec M. (2012). Rana komunikacija: u čemu je tajna? *Logopedija*, 3, 1, 35-45.
- Mayering (1995). *Qualitative Inhaltsanalyse*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag.
- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka škola za socialno delo.
- Radovanović, M. (1986). *Sociolingvistika*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada – Dnevnik.
- Wetherby, A. M., Cain, D. H., Yonclas, D. G. & Walker, V. G. (1988). Analysis of intentional communication of normal children from prelinguistic to the multiword stage. *Journal of Speech and Hearing Research*, 31(2), 240-252.

DESCRIPTION OF COMMUNICATION FUNCTIONS IN PRESCHOOL-AGED CHILDREN

Amina Pehlić, PhD
Amina Odošašić, MA
Anela Hasanagić, PhD

Abstract

The aim of this paper was to investigate communication functions in preschool- aged children and based on their description to make the classification. The research was conducted on the basis of a qualitative analysis of audio-visual recordings of children's speech recorded during supervised and free kindergarten activities.

A number of earlier studies have focused on the schedule following which communication functions develop, which is especially significant if the goal is to detect deviations from the typical child development. The focus of this paper was not on the schedule according to which communication functions develop, but their description in a total sample of children aged 3 to 6.

According to the research results, the communication functions of preschool-aged children (3 to 6 years old) are classified into the following categories and subcategories: 1) referential (answering, commenting and asking questions); 2) expressive (wording); 3) interactive (greeting, calling/addressing and directing attention) and 4) regulatory (directing or controlling the interlocutor) functions.

It was concluded that communication functions in preschool-aged children are fundamentally similar to, or identifiable with, communication functions in adults.

Keywords: communication functions, classification, pre-school age

- أ. د. أمينة بهلبيش، كلية التربية الإسلامية - جامعة زينيتسا
م. أمينة أودوباشيتش، كلية التربية الإسلامية - جامعة زينيتسا
أ. د. آنلة حسناغيتش، كلية التربية الإسلامية - جامعة زينيتسا

وصف وظائف التواصل لدى الأطفال ما قبل المدرسة

الملخص

كان الهدف من هذا البحث هو دراسة وظائف التواصل لدى الأطفال ما قبل المدرسة وإجراء تصنيفها. تم إجراء البحث على أساس التحليل النوعي للتسجيلات الصوتية والمرئية لكلام الأطفال المسجل في أنشطة رياض الأطفال الموجهة والحرّة. ركّز العديد من الدراسات السابقة على المسار التنموي لوظائف الاتصال، وهو أمر مهم بشكل خاص إذا كان الهدف هو اكتشاف الانحرافات عن النمو النموذجي لكلام الطفل. ولم يكن تركيز هذا البحث على المسار النمائي لوظائف الاتصال، بل على وصفها في العينة الإجمالية للأطفال الذين تتراوح أعمارهم بين 3 إلى 6 سنوات. ووفقاً لنتائج البحث، يتم تصنيف وظائف الاتصال للأطفال في مرحلة ما قبل المدرسة (من سن 3 إلى 6 سنوات) إلى الفئات الأساسية والفئات الفرعية التالية: 1) مرجعي (الإجابة والتعليق وطرح الأسئلة)؛ 2) معبرة (التعبير)؛ 3) التفاعلية (تحية، دعوة ونداء/مخاطبة وتوجيه الاهتمام) و 4) وظيفة تنظيمية (توجيه أو السيطرة على المحاور). وقد تم التوصل إلى أن وظائف التواصل لدى الأطفال ما قبل المدرسة متطابقة بشكل أساسي، أي أنه يمكن تحديدها، مثل وظائف التواصل لدى البالغين.

الكلمات المفتاحية: وظائف الاتصال، التصنيف، مرحلة ما قبل المدرسة